

A *Sbornik*-példányok „vándorlására” vonatkozó talán legérdekesebb adatot a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia egyik példánya tartalmazza: Viktor budai szerb püspök bejegyzését 1685-ből a könyv ajándékozásának tényéről. Erről a példányról még az is kiderült, hogy Vitkovics Mihály unokaöccse, Gábor (Gavrilo) révén került Belgrádba: ő vitte Komáromból, a helyi szerb templomból több liturgikus könyvvel és kegytárggyal együtt Szerbiába, a Szerb Tudós Társaság megbízásából Magyarországon gyűjtött történeti emlékek között¹¹.

A most előkerült adonyi-lórévi példány újabb bizonyítéka annak, hogy Coresinek ezt a kiadványát a szerb papság használta, hogy nemcsak a szerémségi kolostorokban fordult elő, amint erről P. J. Šafarik megemlékezett¹², hanem eljutott északra, a Duna menti szerb településekre is. Hálásak vagyunk a lórévi szerbeknek, papjaiknak és vezetőiknek, hogy mindmáig megőrizték ezt a könyvet, és lehetővé tették, hogy a hazai és a külföldi szaktudományt is megismertessük vele.

BOR KÁLMÁN

Révai Miklós helyesírási tanácsadó levele Orczy Józsefhez. Révai Miklós alább idézendő levele Nagybányán¹, abban az anyagban, amelyet Budapesten az Országos Levéltár, P szekció 520, Orczy család², Miscellanea, 18. csomó, „Epistolae familiarum ad Stephanum, Laurentium et Josephum Orczy” címmel, megsemmisültként tart nyilván³, – a vers, amelyhez a javításokat fűzi, továbbra is a P 523, Varia irregistra, 10. csomóban⁴, Budapesten található.

Orczy József (1746–1804. XII. 14.), az idősebbik fiú verselgetésével is apja, Lőrinc (1718. VIII. 9.–1789. VII. 28.) példáját követi, aki katona, főispán, egészségügyi és folyam-szabályozási biztos is volt. József verseinek kiadását Toldy Ferenc tervezte, amely munkának előkészületei megtalálhatók a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában⁵. A szabadkőműves Orczy Józsefet kortársai nagyra becsülték személyes tulajdonságai és költő volta miatt is, nemcsak apja emlékére való tekintettel. Révai Miklós Orczy Lőrinc verseinek kiadásával⁶ elnyerhette a helyesírási tanácsot kérő fiú bizalmát is. A költemény eltérő terjedelmű variációban⁷, helyes-

¹¹ MANO-ZISI, Katarina: *Stare ćirilicke štampane knjige u Arhivu SANU*. = Arheografski prilozi. Beograd. (6–7.) 1984–1985. No. 47.

¹² ŠAFARIK, P. J.: *Geschichte der Südslavischen Literaturen*. Tom. III. Prag, 1865. No. 250.

¹ Román Állami Levéltár Máramaros megyei fiókja, Fond: Familia Orczy.

² Országos Levéltár, Orczy család levéltára, P szekció 519–531. A továbbiakban: P és anyagszám.

³ A Nagybányán található anyagból BALOGH Béla: *Kazinczy Ferenc levelei IV*. Széphalom, 1992. és Uő. *Bessenyei György levelei*. = Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv (X.) 1994. Nyíregyháza; és Barcsay Ábrahám itt található kéziratából EGYED Emese: *Levelek fejéről Múzsák sisakomat. B. A. költészete*. Kolozsvár, 1998. /Erdélyi tudományos füzetek 224./ tett közzé. Bővebben, H. KAKUCSKA Mária: Az Orczy család levéltáráról. Kézirat.

⁴ A továbbiakban: Irregistra. Ebben az anyagban található Orczy Lőrinc és fia, József versei mellett pl.: Amade László, Barcsay Ábrahám, Batsányi János és Fekete János versei is.

⁵ Orczy József hagyatékának egy része a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában található: Történi. 4-r.27.; 4-r.41.

⁶ *Költeményes Holmi egy nagyságos elmétől*. A 'Költeményes Gyűjtemény' öregbedésére a 'nagyságos szerzőnek különös engedelmeivel közre botsátotta RÉVAI Miklós, Pozsonbann, Loewe Antal' betűivel, 1787., és *Két nagyságos elmének költeményes szüleményei*. A 'Költeményes Gyűjtemény' öregbedésére a 'nagyságos szerzőknek egyező akaratjokból közre botsátotta RÉVAI Miklós, Pozsonbann, Loewe Antal' betűivel, 1789. [Ez a kötet Orczy Lőrinc és Barcsay Ábrahám egymáshoz írt episztoláit is tartalmazza.]

⁷ Irregistra 476–477; és 680–682r.

írási eltérésekkel, nem csak a szerző kézírásával, de minden esetben nevének említése nélkül maradt fenn.

Révai Miklós kézirat-javítási elvébe enged bepillantást ez a levél: Orczy Lőrinc verseinek kiadásakor keletkezett helyesbítéseiről semmi utalás, vagy bármiféle korrektúra sem maradt ránk. A meglevő Orczy-kéziratok és a megjelent költemények között az eltérések némely esetben jelentősek; több esetben nem is az eredeti, Orczy adta címmel jelentek meg, azt a benyomást keltve bennünk, hogy Révai igen erősen javított. Ez a levele arra mutat példát, hogy javításaiban elsősorban a nyelvhelyesség, a közérthetőség elvei vezérlik, amelyekhez a szerző belegyezését is igyekszik kikérni, vele egyetértésben, tudtával javítani. Tehát helyes lehet az a feltételezés, hogy Révai Miklós vagy Orczy Lőrinc hagyatékában kellett lennie mindkettőjük elveinek megfelelő másolatnak, korrektúrának. Azonban, ha ellent kellett mondania a nagyságos szerzőnek, ezt is megteszi, hiszen Orczy Lőrinc verseit mégis kiadta; igaz, név nélkül⁸. Orczy József versének javításai mértékletesnek mondhatók.

Nagy valószínűséggel az Irregestratában, a 685^r–686^r oldalakon olvasható, letisztázott változathoz hasonlólt kaphatott javításra Révai Miklós. A nagybányai anyagban nincs meg a vers. Keletkezését 1803. március 22-e előttre tehetjük: az üres oldalra más kézírással „Báró Orczij Orczy Josephnek Méltóságos Sárvári – Felső- Vidéki Gróff Szétsényi Ferencz Ur Eö Excellentiája által, a Magyar Hazának áldoztatott Könyv Tárháza Jedző Könyveinek véle lett Közöltetésére adott Válasz Levele, Pesten 22a Martij 1803^r”. megjegyzést olvashatjuk. Nincs sem versszak- sem sorszámozás; míg versszakszámozása a fogalmazványok némelyikének van.

Révai levele is dátum nélküli. Elképzelhető töredékes volta is, hiszen a 22 versszakból (88 sor) álló költemény 19. versszakában talál még javítani valót, az elköszönő formula is hiányzik; viszont befejezett volta mellett szól régi levéltári jelzete, amelyet szorosán az utolsó sor alá írt a rendező kéz. Az utalások aktualitásából következően 1803-ban íródhatott: Rosti úr az a Rosti János, akinek latin nyelvű „Onomasticon Illustrissimo Domino Domino Libero Baroni Josepho Orczy dicatum per Joannem Rosti die 19a Mar 1803^r”⁹ hiánytalanul olvasható.

A vers dőlt betűvel szedett szavait helyesbíti, illetve magyarázatot fűz hozzájuk Révai.

[Orczy József]

*Méltóságos Sárvári – felső Vidéki Gróff Szétsényi Ferencz
Eö Excellentiájához!*

- A' föld kerekégén valahol tsak járunk
minden részeiben jelenséget látunk
    hogy a' szép erkölcsök emlékezetére
    állandó példáiúl, mások ösztönére
5. A' Jó Hazafiak jelessebb tetteit
Vagy híres Vitézek Bajnok érdemeit
    a' Hál-adó Világ örökkössé tenni
    méltónak ítélte, hiven fel jegyezni
Faragot kövekben mélyen bé *mettette*
10. aranyos betűkkel látzatossa tette
    a' Ditső Polgárok hasznos kormánylását
    különös Vezérek példas[!] Diadalmát.

⁸ Révai Miklós Orczy Lőrinchez írt, verseinek kiadásával kapcsolatos levelei olvashatók SZILÁGYI István közlésében. = Figyelő (XIII.) 1882. 311–312, 313, 315–316, 347, 350.

⁹ Irregestrata, 719–720–721.

- Leomlott Városok roskadó kapuin
a' halandóság túl meg mentett falain
15. ragyognak máigis sok szép maradványi
homályos régiség tsudált tudományi.
*A' meg mohásodott bálvány köfalakon
felhökkel küszködő roppant Oszlopokon*
látni fel jegyezve a' nagy lelküségét
20. több *egygyes* Polgárok haza szeretetét.
Sok ily emlékezet porban tapodtatott
negyédes népektől rú túl fel dulatott
a' szerentsés Vezér boszszúállo hadja
meg nem kimillerte Szentség törő Karja.
25. Több pusztító Népek durva keménysége
Vigadva tördöste irigy dühössége
a' meg győzött Nemzet ditsöitő fényét
s' rajok homályt vető érdemének jelét
De Te jó Méltóság szép választást tettél
30. a' Magyar Világban méltán híres lettél;
mert édes Hazádnak egy oly kintset adtál
mennél állandóbbat majd nem találhattál.
Ez minden Embernek meg rögzik szívében
és késő Onokák emlékezetében
35. majd el hatalmazik zsendülő tsirája
többeket fel éleszt hathatós példája.
Ily eleven falak tartós kebelében
el törülhetetlen elmék rekeszszében
a' *felejedékenség* inkább bé nem tarthat
40. a' külső erő is semmit le nem ronthat
Tudgyuk a' tudósok melly betsbent tartották
maga idejében menyire tsudálták
híres Könyv Tárházát ama nagy Mátyásnak.
tudományokban is jelesebb Királynak.
45. A' hová az hajdant terjedő homályát
a' hanyatló napnak estvéli árnyékát
Pestnek határára néha átt vetette
Ott a' nagy szivedet arra ébresztette.
Hogy szép áldozatot nemes adamányal
50. tettél a' Hazának Magyar Könyv-Tárhással
és most ott tündöklik gyors igyekezedet
példa nélkül való kintses gyűjteményed.
Méltó hogy jó voltod örökösitessen
minden Magyar szívben gyökeret verhessen
melly az drága értzből öntött írásoknál
55. tartósbnt légyen Égig ható Oszlopoknál.
Volt ugyan mindenkor fogas ellensége
a' főbb érdemnekis hathatós irigye
hogy jó tévő Polgár ne érje örömét
fáradozásának ne lássa gyümölsét.
60. *Van, aki ohajtya, hogy fel ne éledgyen
a' józan okosság, lassan nevelkedgyen
buta vakoskodás még bár visza térne
az emberi elme ne is élesedne.*

65. Lehetnek, kik arra homályt borítani
még majd igyekeznek, azt nyügben tartani,
hogy több szép tanuság kezdetben senyvedgyen,
s' meddig nékik tetszik, tsak addig terjedgyen.
De hiv Hazafiai méltán temjéneznék
70. példás tetteidnek igasságot tesznek
tisza sziveiknek egyes örömével
polgári erköltsöd ditsöitésével.
*Reménlem, nem kívánsz még nagyob jutalmat¹⁰
mintha szemlélheted nyugodni hazádat¹¹*
75. boldog törvényei biztos árnyékában,
s' gyorsan elől menni a' szép tudományban.
A' kései világ méltán fog áldani
hizelkedés nélkül fogytig magasztalni
kiáltván, örökre fent maradgyon hied
80. s' minden igaz szívben halhatatlan neved
Vehesd fáradságod tartozó jutalmát
még éltedben bőven érdemidnek díját
ha végzed pályadat s' mégy nyugodalmadban
örök háláadás késérjen sirodban.
85. Nevendék Musámnak gyarló szüleménye
mély tiszteletemnek légyen hirdetője
a' mellyel hálálom emlékezésedet
jedző Könyveidben részeltetésedet.

[Révai Miklós levele]

Méltóságos Úr!

Kegyelmes Uram, és Pártfogóm!

Hogy udvarlásomat még nem tehettem személyem szerént, mentségemre szóll helyettem Kedves Régi Jó Barátom Rosti Úr, kit e' végre különösen meg kértem.

Nagyságodnak Versei Szépek, Érzékenyek, Felségesek. Istenben boldogult Méltóságos Édes Atyjának, Ortzi Lörintznek, nem tsak szíve jóságának, de áldott Músájának is szerentsés Örököse Nagyságod.

A' Grammaticai Jegyzéseket, mivel hogy kívánja Nagyságod, minden alázatos-sággal ide írom. Ezek ugyan apróságok, de ha mindenfelül tökéletességre töreke-dünk, tsak ugyan el nem multhatjuk.

Az 1 oldalon az egygyes szót én tsak egy gy-vel írnám: mert az egy gyökértől va-ló származatokban egyedül, egyetemben, elegvít, egyarányú, tsak egy gy hangzik: itt se hallatik igazán több: mert egy az egy szóból olyan származat, millyen nemes a' nem szóból. Nem mondom nemmes, mért mondjam tehát egygyes? Sonantioni soni violenta affectatio, non etymologica ratio, inuexit in his geminationem: vt in aliis etiam, édessen, magossan: quae simplicis vnice recta sunt, édesen, magosan.

Ugyan azon az oldalon feljebb egynehány sorral. Ha szokásban vagyon moha, absolute in nominatiuo, ebből az adiectiuum mohás, jó azután a verbum is mohá-sodom: mint p.o. potroha, potrohás, potrohásodom. De én tsak így hallottam még mindenütt, moh, mohos, mohosodom.

Párizpápaiban is így találom. Ha erre hajt Nagyságod: jobb volna így tenni ezt a' verset A' meg mohosodott bálvány kőfalakon. Bajam volt egykor Bartsai Abraham-

¹⁰ áthúzva: nagyobb boldogságot.

¹¹ áthúzva: ez Országot

mal. Ő a' minálunk absolute in nominatio parázs, az Erdélyiek szerént így írta parázsa, in statu affixo possessionis parázsaja. Ezt én a' Magyar Országi ejtésre vettem parázsa, s' igen meg bantottam a' jó Urat. Olyan a' méh, apis, melly szót Rába közben így ejtenek méhe. Itt is tehát in statu affixo méhéje, forma adiectiui méhés; nekünk azonban méhe, méhés; sok méhe vagyon, jó méhes gazda. Ha két féle a' szokás, mit kövessünk? Tutissime partem potiore.

A' 2 oldalon. Verbum obliuiscendi duplici est nobis forma felejt, et feled. De feled est feledékeny, feledékenység; quod proinde i non habet, nisi vitiosa scriptio felejdékenység.

A' 3 oldalon. Éledgyen bene de verbo éled secundum primam coniugationem indeterminate. Bene etiam térne de verbo tér eiusdem formae. Sed, quae his respondent, nevelkedgyen, élesedne, perperam sic visurpantur. Habent enim ista iam in praesenti auctam radicem affixo pronomine ik, nevelkedik, vel potius nevededik, sicutiam élesedik. Hoc ipso ergo et propriam sequuntur coniugationem indeterminate secundam, quae passiva quoque dicitur. Juxta hanc idem ik in tertiis singularibus personis vbique manet, vocali congruenter mutata, excepto praeterito. Primae personae omnes in m exeunt, secundae in l

Nevededem,	nevededel,	nevededik.
Nevededém,	nevededél,	nevededék,
Nevededtem,	nevededtél,	nevededett.
Nevededjem,	nevededjél,	nevededjék.
Nevededném,	nevedednél,	nevedednék.
Nevededendem,	nevededendel,	nevededendik.

Quare pro nevelkedgyen restitui debet recta forma nevelkedgyék, pro élesedne autem élesednék. Haec correctio muta[...] totam stropham. Mutationem, opinione mea fortasse accommodam, hanc substerno:

Van, a' ki ohajtya, hogy fel ne éledgyen
A' józan okosság, 's tsak lassan eredgyen:
lente progrediatur,
lente procedat.

Buta vakoskodás még bár vissza térne,
S' emberi elméhez élesség ne férne!
ne acumen accederet.

A' 4 oldalon. A' demonstratiuus articulus ez szükséges, de a' verset egy syllabával tovább nyújtja.

Mintha szemlélnéd nyugodni ez országot.

Talám az infinitiuis constructus, melly az előbbire igen reá illik, szépen kiségethet. Mert jót mondjuk Magyarúl: nem kívánsz nagyobb boldogságot, mint ezt vagy amazt látnod. Bátorokodom ezt is ide írnom.

Reményilem, nem kívánsz nagyobb boldogságot,

Mint nyugodni látnod egyszer ez országot

Az actionis substantium, cum affixo pronomine ad possessorem agentem relato, igen is jól vagyon. A' régiek effélékkel ugyan így igen is sokszor éltek. Tinódi a' többi közül. Botsánatot kérek téged meg bántásomról. Hívek a' Magyarok az ő Királyokat fel segéllésökben.

A' mellyel hálálom emlékezésedet etc.